

Tvegana uporaba nedovoljenih drog v slovenskih priporih

Risky use of illicit drugs in Slovenian detention facilities

Bojan Kruhar

Povzetek

Bojan Kruhar, mag. soc. ped., Zavod za prestopanje kazni zapora Ljubljana, Povšetova 5, 1000 Ljubljana.

Namen članka je predstavitev pripora kot oblike odvzema svobode in tvegane vedenja pripornikov v povezavi z uporabo nedovoljenih drog. Prvi del članka je namenjen priporu, drugi del pa zajema povzetke raziskave z naslovom Tvegane oblike vedenja v slovenskih priporih. Ta del identificira najbolj ranljivo skupino priprtih oseb glede na izpostavljenost tveganim oblikam vedenja in podaja odgovore na vprašanja, ali so tvegane oblike vedenja povezane s starostno strukturo pripornikov, institucionalno kariero, socialno mrežo, narodnostjo oz. statusom v Republiki Sloveniji in viktimizacijo tako s strani osebja zavodov za prestopanje kazni zapora kot sopripornikov. Zaključni del članka je namenjen razmišljanjem o smiselnosti izrekanja oddaje v pripor ter uporabi rezultatov za načrtovanje in izvajanje ustreznih preventivnih in ostalih programov v slovenskih priporih.

Ključne besede: pripor, pripornik, tvegane oblike vedenja, droga, institucionalna kariera, viktimizacija.

Abstract

The aim of the article is presentation of detention facility as a form of imprisonment and risky behavior of pre-trial detainees in connection with use of illicit drugs. The first part of the article deals with detention facilities, the second part of the article presents the results of the research, which was done by the author of the article, as the part of his masters degree »Risky Behavior in Slovenian Detention Facilities«. The research identifies the most vulnerable group of inmates from the point of view of exposure to risky behaviors and gives the answers to the questions: do the risky behaviors have connection with the age structure, institutional career, social network, nationality or status in Slovenia and victimization among detainees and among detainees and prison staff. At the end, some suggestions are proposed about the of results of the research for planning and implementation of adequate prevention in detention facilities.

Key words: *detention facility, detainee, risk behaviors, drug, institutional career, victimization.*

1 Uvod

Odvzem prostosti zaradi pripora je večinoma nepričakovan dogodek, tako da se nanj ni možno pripraviti, hkrati pa ni jasno, kako dolgo bo odvzem prostosti trajal. Priporniki tako izgubijo nadzor nad lastnim življenjem. Za tiste, ki so v priporu prvič, je situacija še zlasti stresna, saj ne vedo, kaj se od njih pričakuje. Znajdejo se v stanju zmedenosti: pojavljajo se številna močna neprijetna čustva (strah, sram, ponižanost, žalost, obup), ki se hitro menjajo; misli so neurejene, posamezno misel je težko zadržati, prevladujejo pesimistične vsebine; prihaja lahko tudi do občutij depersonalizacije (Černelč idr., 2003). Začetni šok se lahko razvije v duševno krizo, ko ima posameznik občutek, da se je znašel v brezizhodnem

položaju in postane v vedenju nepredvidljiv. Za tiste, ki v priporu niso prvič, reakcija začetnega šoka običajno hitro mine. Način, kako se spoprimejo z odvzemu prostosti, je individualno pogojen. Prav gotovo je prvih nekaj dni ob odvzemu svobode najbolj stresnih in dostikrat je od tega odvisno, kako se bo pripornik prilagodil na novo situacijo (Milutinović, 1977).

V tujini je uporaba drog v zaporih in okužbe z različnimi prenosljivimi boleznimi ena izmed najbolj perečih problematik sistema izvrševanja kazenskih sankcij. Znani so podatki o naglem širjenju okužb z virusi hepatitisa, HIV in v zadnjem času tuberkuloze predvsem v skupini intravenoznih uporabnikov drog. Narašča tudi nasilje med zaprtimi osebami kot posledica trgovanja z nedovoljenimi drogami. Podatki Evropskega centra za droge in odvisnosti (EMCCDA,¹ 2004) kažejo, da je razširjenost uporabe drog med zaprtimi osebami v državah članicah EU precej različna – odstotek zaprtih oseb, ki uporabljajo droge v zaporu, niha od 22 do 86.

Uporaba drog v slovenskih zaporih in s tem povezana druga tvegana vedenja so razmeroma nov in neraziskan pojav. Informacije o tveganih oblikah vedenja v zaporih so bile bolj plod rednih, toda ne sistematičnih in konsistentnih zbiranj podatkov o zaprtih osebah, vse do raziskave Tvegana vedenja v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora, ki so jo leta 2002 izvedli Hren in sodelavci² (Hren idr., 2004: 127–140). Še vedno ostaja »siva lisa« področje tveganih oblik vedenja v zvezi z uporabo nedovoljenih drog v priporih, saj je bila velika večina raziskav opravljena na populaciji obsojencev in oseb, kaznovanih v postopku o prekršku.

2 Pripor kot oblika odvzema prostosti

Zakon o kazenskem postopku (Uradni list RS, 2002) predvideva različne ukrepe, ki se lahko uporabijo za zagotovitev obdolženčeve navzočnosti na obravnavi, za odpravo ponovitvene nevarnosti in za

¹ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction – Evropski center za spremljanje uporabe drog in odvisnosti.

² Raziskavo so izvedli leta 2002 v vseh slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora in PD Radeče in je zajela vse obsojence in gojence PD Radeče. V raziskavo niso bili zajeti priporniki.

uspešno izvedbo kazenskega postopka: vabilo, privedba, obljuba obdolženca, da ne bo zapustil prebivališča, prepoved približevanja določenemu kraju ali osebi, javljanje na policijski postaji, varščina, hišni pripor in pripor. Pripor je najstrožji ukrep za zagotovitev obdolženčeve navzočnosti za odpravo ponovitvene nevarnosti in za uspešno izvedbo kazenskega postopka. Sodišče se za ta ukrep odloča samo v primeru, ko oceni, da istega namena ne more doseči z milejšim ukrepom. Pripor odredi preiskovalni sodnik pristojnega sodišča na predlog državnega tožilca. S sklepom o priporu je osumljencu odvzeta prostost. Sodišče odda (sedaj že) pripornika v regionalno pristojen zavod za prestajanje kazni zapora – v oddelek pripora (Černelč, 2003).

Pripor je ukrep, ki ga poznajo vsi kazenskopravni sistemi v svetu ne glede na družbeno politično ureditev. Stöver in drugi (2004: 70) navajajo, da po podatkih ENDSP³ delež pripornikov v celotni svetovni populaciji zaprtih oseb niha od približno 10 pa vse do 90 %. Statistični podatki, ki jih zbira Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij RS, kažejo, da po umiritvi trenda naraščanja priprtih oseb v obdobju od leta 1999 do 2001 število oddaj v pripor po letu 2001 ponovno narašča. Iz letnega poročila Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij za leto 2004 je razvidno, da je bil delež pripornikov v populaciji vseh zaprtih oseb v Sloveniji v letu 1999 najmanjši in je znašal 16,3 %. Leta 2000 je delež pripornikov znašal 18,1 % in leta 2001 19,3 %. Že leta 2002 se je delež pripornikov zvišal na 22,8 %, leta 2003 na 24,8 %, v letu 2004 pa je znašal že 26,2 %.

2.1 Zakonska ureditev pripora

»Zakonska ureditev nekega področja je zelo pomembna, ni pa odločilna. Uporaba zakona v praksi lahko izniči še tako dober pravni sistem, ali pa nasprotno omili učinke neustreznega zakona. Ta vprašanja niso toliko povezana s konkretnimi predpisi, temveč so predvsem odraz pravne in etične kulture ljudi, ki v kazenskem postopku odločajo o pravicah človeka.« (Grubač, 1979: 124.)

»Državni organi z odreditvijo pripora najhujše prizadenejo temeljno človekovo pravico – pravico do prostosti, ki je zavarovana z notranjim ustavnim redom in mednarodnimi pravnimi akti. Zato veljajo za odrejanje pripora natančna pravila, prav tako tudi za

³ The European Network of Drug Services in Prison.

ravnanje s priporniki.« (Brinc, 1997: 340.)

Temeljna akta, ki najbolj varujeta človekovo pravico do prostosti, sta Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah (OZN, 1966) in Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Svet Evrope, 1950). Mednarodni pakt vsebuje le splošne določbe o varstvu človekove pravice do prostosti, medtem ko vsebuje Evropska konvencija natančnejše določbe o varstvu človeka pred nezakonitimi posegi državnih organov v prostost in njegove pravice. Konvencija postavlja visoke standarde za varstvo človekove pravice do prostosti in zagotavlja mednarodni nadzor nad spoštovanjem te pravice z oblikovanjem Evropskega sodišča za človekove pravice, ki s svojo prakso usmerja države na tem področju.

Od ostalih mednarodnih aktov, ki se neposredno ali posredno nanašajo na pripor, je treba omeniti še naslednje:

- Splošna deklaracija o človekovih pravicah (OZN, 1948),
- Minimalna pravila za postopanje z zaprtimi osebami (OZN, 1955),
- Priporočilo sveta Evrope o priporu (Evropski svet, 1980),
- Konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (Evropski svet, 1987),
- Evropska zaporska pravila (Evropski svet, 1987).
- Temeljna načela za varstvo vseh oseb, ki jim je odvzeta prostost ali so zaprte iz katerega koli razloga (OZN, 1988).

Pripor se sme praviloma uporabiti samo v izjemnih primerih. To izjemnost potrjujeta v Sloveniji Ustava⁴ (19. člen: »Vsakdo ima pravico do osebne svobode. Nikomur se ne sme vzeti prostost, razen v primerih in po postopku, ki ga določa zakon.«; 20. člen: »Oseba, za katero obstaja utemeljen sum, da je storila kaznivo dejanje, se sme pripreti samo na podlagi odločitve sodišča, kadar je to neizogibno potrebno za potek kazenskega postopka ali za varnost ljudi.«; 21. člen: »Zagotovljeno je spoštovanje človekove osebnosti in njegovega dostojanstva v kazenskem in v vseh drugih pravnih postopkih, in prav tako med odvzemom prostosti in izvrševanjem kazni.«) ter Zakon o kazenskem postopku (2001) z določilom: »Preden se izda pravnomočna odločba, sme biti obdolženec omejen

⁴ Ustava Republike Slovenije, 1991.

v svoji prostosti in v svojih pravicah samo ob pogojih, ki jih določa ta zakon.« (2. odstavek 1. člena.)

V Sloveniji podrobneje opredeljujeta pripor Zakon o kazenskem postopku (2002) ki v skladu z mednarodnimi standardi vsebuje temeljne določbe za odreditev pripora in za ravnanje s priporniki ter Pravilnik o izvrševanju pripora (2002), ki podrobneje opredeljuje življenje v priporu. Zakon o kazenskem postopku (2002) določa v 201. členu, pod kakšnimi pogoji se sme za osebo, osumljeno storitve kaznivega dejanja, odrediti pripor:

- če se skriva, če ni mogoče ugotoviti njene istovetnosti ali če so druge okoliščine, ki kažejo na nevarnost, da bi pobegnila;
- če je upravičena bojazen, da bo uničila sledove kaznivega dejanja, ali če posebne okoliščine kažejo, da bo ovirala potek kazenskega postopka s tem, da bo vplivala na priče, udeležence ali prikrivalce;
- če teža, način storitve ali okoliščine, v katerih je bilo kaznivo dejanje storjeno, in njene osebne lastnosti, prejšnje življenje, okolje in razmere, v katerih živi, ali kakšne druge posebne okoliščine kažejo na nevarnost, da bo ponovila kaznivo dejanje, dokončala poskušeno kaznivo dejanje ali storila kaznivo dejanje, s katerim grozi.

Zakon o kazenskem postopku (2002) v 202. členu določa način odrejanja pripora, pravno pomoč priporniku in čas trajanja pripora.

Osnovni namen pripora je torej zagotoviti navzočnost osumljenca v kazenskem postopku in na glavni obravnavi. Temu je podrejen tudi režim pripora. Ob priporu se križata dva nasprotna interesa: varstvo družbe pred nevarnimi prestopniki in varstvo človekovih pravic zaradi domneve nedolžnosti. Pravosodje mora nenehno skrbeti za ohranitev ravnotežja med prisilnimi posegi v pravice posameznika z odreditvijo pripora in pravico posameznika do prostosti.

2.2 Življenje in organizacija v priporu

»Odvzem prostosti (pripor) je hud poseg v življenje človeka in njegove družine. Ta ukrep nemudoma pretrga vse dotedanje človekove dejavnosti in socialne vloge. Nenadna prekinitve socialnih vezi z družino povzroča pripornikom duševne stiske in težave. Človek, ki mu je z odreditvijo pripora prvič odvzeta

prostost, se znajde v njemu neznanem svetu, ki ga predstavlja zavod za prestajanje pripora kot totalna ustanova.« (Brinc, 1997: 341.) Zato nujno doživi številne strese. Pripornik je v nenehni psihični napetosti. Skrbi ga izhod kazenskega postopka, ima težave pri prilagajanju na zaporsko okolje in skrbi ga usoda družine.

Posledice pripora so odvisne od številnih okoliščin. Pomembni so stvarni pogoji, v katerih se izvršuje pripor, in naravnost delavcev zavodov bodisi pretežno v nadzorstvo ali v pomoč človeku v stiski. Učinek pripora je odvisen tudi od osebnostnih značilnosti samega pripornika, od socialnoekonomskih razmer, v katerih je živel pred priporom, in od kakovosti njegovih stikov z družino, starši, prijatelji in znanci. Pomembne so možnosti za športno in kulturno dejavnost, za bivanje na prostem, za obiske in druge dejavnosti, ki pripornikom lajšajo njihov položaj in zmanjšujejo dolgočasje, ki najbolj prizadene ustvarjalne, delovne in osebnostno urejene pripornike (Brinc, 1997).

Vse aktivnosti v priporu so podrobno regulirane z Zakonom o kazenskem postopku (2002) in Pravilnikom o izvrševanju pripora (2002). Oba zakonska akta podrobno določata organizacijo in pogoje za življenje v priporu.

2.3 Dileme v zvezi z izrekanjem pripora

»Pripor pomeni zanikanje pravice do prostosti ter je hkrati omejitev človekove pravice do svobodnega življenja. Teh ugotovitev ne spremeni dejstvo, da gre za ukrep, ki ga dovoljuje in urejuje zakon. Kazensko pravo je samo po sebi represivno in pripor je le eden od prisilnih ukrepov, ki ga uporablja država za preprečitev družbi nevarnih dejanj in tudi za varstvo svojih interesov.« (Zakonjšek, 1991: 121.) Med prisilnimi ukrepi prava ima pripor poseben pomen. Kot je že leta 1764 ugotavljal Cezare Beccaria, je to »edina kazen, ki se uporablja, preden je ugotovljena krivda« (v Resulović, 1962). Pripor zanika domnevo nedolžnosti, saj je osnova za njegovo uporabo dejanje, za katerega še ni ugotovljeno, ali je sploh kaznivo. Razlogi za njegovo uporabo pa so v nevarnosti, ki naj bi jo pomenil storilec na prostosti za nadaljnji postopek ali za varnost ljudi. Pripor se uporablja v situaciji, ko niti njegova podlaga niti razlogi zanj niso z gotovostjo ugotovljeni. Pripor se tako ne odreja na osnovi dejstev in okoliščin, temveč so dejstva in okoliščine, ki morajo biti

podani, le podlaga za sklepanje o posameznikovem preteklem in bodočem ravnanju. V nadaljnjem postopku se bo ugotovilo, ali je bilo kaznivo dejanje, ki je osnova za pripor, dejansko storjeno ali ne, medtem ko pripornih razlogov v večini primerov ne bo mogoče nikoli preizkusiti, saj v glavnem slonijo na oceni pričakovanega ravnanja obdolženca na prostosti, česar pa ni mogoče preizkusiti. Te dileme ne pomenijo, da se je mogoče zavzemati za odpravo pripora, saj bi bila taka razmišljanja nerealna (Zakonjšek, 1991). Podobna vprašanja se pojavljajo tudi pri ostalih prisilnih ukrepih v kazenskem postopku, posebej v zvezi z ustreznostjo kazenskih sankcij, vendar ni izgledov, da bi v kratkem našli kakšne bolj primerne ukrepe (prav tam). Če za zaporno kazen velja, da je nujno zlo, ki se uporablja zato, ker drugačnih ukrepov ne poznamo, potem to velja toliko bolj tudi za pripor. Vse navedeno pa bi moralo voditi k omejevanju pripora. Potekati bi moralo v treh smereh:

- v omejevanju zakonskih možnosti, tako da bi pripor dejansko postal izjema, ki bi se lahko uporabljal le pri najhujših kaznivih dejanjih;
- priporne razloge bi bilo treba omejiti samo na tiste primere, ko bi dejansko obstajala določena stopnja gotovosti, da storilec na prostosti pomeni nevarnost za postopek in ljudi;
- vse določbe o priporu bi morale biti čim bolj konkretizirane.

Najbolj pomembno pa bi bilo, da bi se vprašanju pripora posvetilo več pozornosti v praksi, ki pogosto spregleda pomen tega ukrepa in mu ne daje tiste teže, ki bi ga glede na hude posledice moral imeti.

V Sloveniji so življenjske razmere pripornikov – razen v novozgrajenem Zavodu za prestajanje kazni Koper in deloma prenovljenem priporu v Zavodu za prestajanje kazni zapora Maribor – pretežno slabe zaradi neustreznih in neprimernih nastanitvenih, prostorskih in sanitarno-higienskih pogojev, premajhnih bivalnih in drugih prostorov ter pomanjkanja možnosti za rekreativne, športne in druge dejavnosti. Z zakonom predvideno dvourno gibanje na prostem je pogosto omejeno na majhen in neustrezen prostor. Ves preostali čas se priporniki zadržujejo v istem prostoru, v katerem spijo, jedo, opravljajo telesne potrebe in preživijo ves čas, ko niso na sprehodu. Pri tem je treba upoštevati, da se spoštovanje človekove osebnosti in dostojanstva ne kaže samo v odnosu zaporskih delavcev do pripornikov, temveč tudi v zagotovitvi minimalnih bivalnih in

higienskih standardov. Skrb za razmere v zaporih je tudi eden od pokazateljev humanosti in kulturnosti družbene ureditve nasploh.

3 Cilji raziskave ter temeljne hipoteze

Prvi del empirične raziskave je namenjen posnetku stanja glede tveganih oblik vedenja v zvezi z uporabo nedovoljenih drog v priporu. Drugi del empirične raziskave zajema identifikacijo najbolj ranljive skupine priprtih oseb glede na izpostavljenost tveganim oblikam vedenja ter podaja odgovore na vprašanja: ali so tvegane oblike vedenja povezane s starostno strukturo pripornikov, institucionalno kariero, njihovo socialno mrežo na prostosti, narodnostjo oz. statusom v Republiki Sloveniji in viktimizacijo tako s strani osebja zavodov za prestajanje kazni zapora kot ostalih pripornikov.

Na podlagi pregleda obstoječe literature ter predvsem izkušenj iz prakse sem postavil naslednje hipoteze:

H 1: Tvegane oblike vedenja so sestavni del življenja v priporu:

H 1.1: V slovenskih priporih je vsaj 30 % uporabnikov nedovoljenih drog.

H 1.2: Vsaj 40 % pripornikov je osumljenih storitve kaznivih dejanj v povezavi z nedovoljenimi drogami – kazniva dejanja nedovoljene proizvodnje in prometa z mamili in omogočanje uživanja ter ostala kazniva dejanja, ki so bila izvršena zaradi potrebe po denarju za nakup drog.

H 1.3: Vsaj 40 % pripornikov ima institucionalno kariero – kot mladostniki in odrasli.

H 1.4: Vsaj 50 % pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog pride do denarja za nakup drog v priporu s pomočjo nasilja.

H 1.5: Nasilje pogosteje uporabljajo priporniki z institucionalno kariero.

H 1.6: Vsaj 10 % pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog je pričelo z uporabo vsaj ene vrste droge v priporu.

H 1.7: Vsaj 15 % pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog droge injicira.

H 2: Tvegana uporaba drog med priporniki je povezana s starostno

strukturo.

H 3: Narodnost in državljanstvo pripornikov nista povezana s tvegano uporabo drog.

H 4: Tvegana uporaba drog je povezana z viktimizacijo pripornikov.

H 5: Tvegana uporaba drog med priporniki je povezana s socialno mrežo.

H 6: Tvegana uporaba drog med priporniki je povezana z institucionalno kariero.

3.1 Metodologija raziskave

3.1.1 Opis vzorca

V raziskavi je sodelovalo 137 pripornikov moškega spola, ki jim je bil v času raziskave – od 21. 6. 2004 do 10. 7. 2004 – s strani okrožnih in okrajnih sodišč odrejen pripor. Povprečno število pripornikov v tem obdobju je bilo 266. V priporu Zavoda za prestajanje kazni zapora (v nadaljevanju ZPKZ) Ig sta bili priprti samo dve pripornici, tako da ju v raziskavo zaradi homogenosti populacije nisem zajel. Vprašalnik je izpolnilo 58 pripornikov iz pripora ZPKZ Ljubljana, 21 pripornikov iz pripora ZPKZ Maribor, 17 pripornikov iz pripora ZPKZ Celje, 14 pripornikov iz pripora ZPKZ Koper, 9 pripornikov iz ZPKZ Ljubljana – Oddelek Radovljica, 6 pripornikov iz ZPKZ Ljubljana – Oddelek Novo mesto, 6 pripornikov iz ZPKZ Koper – Oddelek Nova Gorica in 5 pripornikov iz ZPKZ Maribor – Oddelek Murska Sobota.

Z vprašalnikom sem pripornike razdelil v dve starostni skupini (17–30 let in od 30 let dalje) ter v skupino uporabnikov nedovoljenih drog in tistih, ki ne uživajo drog. Razdelitev se mi je zdela pomembna, saj sem predpostavljaj, da se v določeni starostni skupini tvegana vedenja v zvezi z uporabo nedovoljenih drog pojavljajo pogosteje kot v ostalih. Razdelitev na uživalce drog in tiste, ki ne uživajo drog, bo predvidoma dala odgovor na vprašanje, ali so uživalci drog bolj podvrženi tveganim oblikam vedenja.

3.1.2 Merski inštrumenti in spremenljivke

Anketni vprašalnik je modificirana in prilagojena oblika anketnega vprašalnika, ki ga je v svoji raziskavi uporabila raziskovalna skupina

AIDS Fundacije Robert za namene raziskave Tvegana vedenja v slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora, ki je bila izvedena leta 2002. Originalno verzijo vprašalnika je izdelala Lizz Frost, ki je s svojo raziskovalno skupino pri Medicins Sans Frontiers sredi leta 2000 opravila raziskavo o tveganih vedenjih v ruskih zaporih. Dovoljenje za uporabo in priredbo vprašalnika je podala omenjena raziskovalka.

Anketni vprašalnik je sestavljen iz dveh vsebinskih sklopov: v prvem sklopu so priporniki odgovarjali na vprašanja o razširjenosti tveganih vedenj v zvezi z uporabo nedovoljenih drog v priporu, drugi sklop pa se nanaša na morebitno povezanost starostne strukture, institucionalne kariere, socialne mreže, viktimizacije in narodnosti s pojavnostjo tveganih vedenj.

3.1.3 Postopki zbiranja in obdelave podatkov

V prvi fazi sem izdelal pilotsko obliko anketnega vprašalnika in jo uporabil na vzorcu pripornikov, ki se nahajajo v oddelku pripora Zavoda za prestajanje kazni zapora Ljubljana. Na osnovi dobljenih rezultatov in morebitnih dilem sem anketni vprašalnik dodelal.

Anketiranje sem opravil v vseh slovenskih priporih (razen pripora za žensko populacijo pri ZPKZ Ig) tako, da sem pripornikom v njihovih sobah razdelil vprašalnike. Število pripornikov po sobah se je gibalo od 1 do 6. Anketiranje je bilo izvedeno v obdobju od 21. 6. 2004 do 10. 7. 2004. Sodelovanje v raziskavi je bilo prostovoljno. Anketirancem je bila zagotovljena anonimnost in zaupnost njihovih odgovorov. Predhodno sem pridobil soglasja predsednikov Okrožnih sodišč v Ljubljani, Kranju, Kopru, Novi Gorici, Celju, Slovenj Gradcu, Mariboru, Murski Soboti, Novem mestu, Krškem in na Ptujju ter takratne Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij (sedaj Generalni urad za izvrševanje kazenskih sankcij). Podatke sem analiziral s pomočjo programa za statistično obdelavo podatkov SPSS verzija 12.0 za Windows.

Dobljene podatke sem obdelal s parametrijsko in neparametrijsko statistiko. Uporabil sem naslednje statistične postopke: deskriptivno statistiko, analizo variance ter faktorsko analizo, s katero sem preveril tudi faktorsko veljavnost instrumentov. Zanesljivost uporabljenih instrumentov sem preveril še s testom zanesljivosti, Cronbachovim α -koeficientom. S pomočjo analize variance so se pokazale strukturne in nivojske razlike med posamezniki, vključenimi v vzorec. Za vsako posamezno lestvico sem opravil faktorsko analizo, kar mi je omogočilo

opisovanje latentnega prostora, s katerim sem lahko delno pojasnil variabilnost manifestnih spremenljivk. Za preverjanje temeljnih hipotez raziskave sem uporabil t-preizkus za neodvisne vzorce.

4 Rezultati: mnenja pripornikov o uporabi drog v priporu nasploh

Uporabljeni vprašalnik za namene te raziskave je sestavljen iz dveh delov. Prvi del vprašalnika zajema vprašanja o mnenjih in subjektivnih ocenah obsojencev glede pojavnosti tveganih vedenj v zvezi z uporabo nedovoljenih drog v priporu *nasploh*. Drugi del vprašalnika zajema vprašanja o uporabi drog in različnih drugih osebnih izkušnjah pripornikov. Na odgovore iz tega drugega vprašalnika se nanašajo postavljene hipoteze.

4.1 Mnenja in ocene pripornikov glede uporabe nedovoljenih drog v priporu nasploh

Tabela 1: Mnenje anketiranih pripornikov o razširjenosti uporabe nedovoljenih drog med priporniki.

Droge v priporu uporabljajo:	f	%	Veljaven %
redki	43	31,4	32,8
malo	13	9,5	9,9
četrtnina	30	21,9	22,9
polovica	22	16,1	16,8
tri četrtine	19	13,9	14,5
skoraj vsi	4	2,9	3,1
Skupaj	131	95,6	100,0
Ni odgovora	6	4,4	
Skupaj vsi	137	100,0	

Iz tabele 1 je razvidno, kako priporniki ocenjujejo obseg uporabe drog v priporu. Vidimo, da 42,7 % vprašanih meni, da droge v priporu uporabljajo redki oz. malo število posameznikov. 22,9 % vprašanih meni, da droge uživa četrtnina pripornikov; 16,8 % jih meni, da droge uživa polovica pripornikov, 14,5 % pa jih meni, da

jih uživa tri četrtine pripornikov. Zgolj 3,1 % vprašanih ocenjuje, da droge v priporu uporabljajo skoraj vsi.

Tabela 2: Mnenje anketiranih glede uporabe različnih nedovoljenih drog med priporniki (petstopenjska lestvica; 1 – nihče, 5 – vsi).

Mnenje pripornikov o tem, koliko pripornikov uporablja v priporu posamezne droge:	N	Min	Max	\bar{x}	SD
mnenje o uporabi marihuane	125	1	5	2,71	1,120
mnenje o uporabi heroina	117	1	5	2,26	0,948
mnenje o uporabi kokaina in stimulansov	119	1	5	1,91	0,883
mnenje o uporabi LSD	112	1	4	1,46	0,683
mnenje o uporabi pomirjeval	131	1	5	3,48	1,084

Primerjava aritmetičnih sredin odgovorov pokaže, da vprašani menijo, da je najbolj razširjena uporaba pomirjeval, saj je dosegla največjo povprečno vrednost 3,48 na petstopenjski lestvici. Sledi uporaba marihuane, ki dosega povprečno vrednost 2,71, heroina s povprečno vrednostjo 2,26, kokaina in stimulansov s povprečno vrednostjo 1,91 in ocena najmanj uporabljene nedovoljene droge LSD s povprečno vrednostjo 1,46. V nadaljevanju sledi prikaz načina uporabe posamezne droge, kakor jo ocenjujejo priporniki.

Tabela 3: Mnenje anketiranih o načinu uporabe drog med priporniki v priporu (petstopenjska lestvica; 1 – nihče, 5 – vsi).

Priporniki droge:	N	Min	Max	\bar{x}	SD
injicirajo	113	1	5	2,48	1,181
kadijo	125	1	5	3,43	1,316
druge oblike	110	1	5	1,97	1,027

Primerjava aritmetičnih sredin odgovorov pokaže, da vprašani menijo, da je najbolj razširjeno kajenje nedovoljenih drog, saj je doseglo največjo povprečno vrednost 3,43 na petstopenjski lestvici. Sledi mnenje, da si priporniki nedovoljene droge injicirajo – povprečna vrednost 2,48. Mnenje, da se pojavljajo druge oblike uporabe drog (v obliki piškotov ali tekočine), pa dosega povprečno vrednost 1,97.

Tabela 4: Mnenje anketiranih o uporabi pribora pri injiciranju drog med priporniki v priporu.

Uporabniki drog uporabljajo za injiciranje:	f	%	Veljaven %
svoj pribor	6	4,4	4,8
sposojen pribor	47	34,3	37,6
drugo	3	2,2	2,4
ne vem	69	50,4	55,2
Skupaj	125	91,2	100,0
Ni podatka	12	8,8	
Skupaj vsi	137	100,0	

Kakšno je mnenje pripornikov glede uporabe pribora za jemanje nedovoljenih drog v priporu, je razvidno iz tabele 4. Vidimo, da 55,2 % anketiranih pripornikov ne ve, kakšna naj bi bila uporaba pribora, 37,6 % anketiranih pripornikov meni, da si priporniki, ki uporabljajo nedovoljene droge, izposojajo pribor za uživanje drog, 4,8 % pripornikov meni, da imajo uporabniki nedovoljenih drog svoj pribor in 2,4 % anketiranih meni, da drugo.

4.2 Rezultati: preverjanje hipotez

V tem poglavju so prikazani odgovori na sklop vprašanj, ki je spraševal pripornike o njihovi lastni uporabi drog in nekaterih izkušnjah.

H 1.1: V slovenskih priporih je vsaj 30 % uporabnikov nedovoljenih drog.

Tabela 5: Ali priporniki v priporu uporabljajo nedovoljene droge in koliko različnih vrst nedovoljenih drog uporabljajo?

Uporaba drog:	f	%	Veljaven %	Kumulativen %
ne uporabljajo droge	60	43,8	43,8	43,8
1 vrsta droge	29	21,2	21,2	65,0
2 vrsti droge	23	16,8	16,8	81,8
3 vrste droge	17	12,4	12,4	94,2
4 vrste droge	4	2,9	2,9	97,1
5 vrst droge	2	1,5	1,5	98,5
6 vrst droge	2	1,5	1,5	100,0
Skupaj	137	100,0	100,0	

Iz tabele 5 vidimo, da je v slovenskih priporih 56,2 % uporabnikov nedovoljenih drog. Od 56,2 % uporabnikov nedovoljenih drog uporablja samo eno vrsto nedovoljene droge 21,2 % uporabnikov, 16,8 % uporablja dve vrsti nedovoljenih drog, 12,4 % uporablja tri vrste nedovoljenih drog in ostali več vrst. S standardno napako proporca sem ocenil, kakšna je ocena odstotka uporabe nedovoljenih drog v populaciji pripornikov za 95% interval zaupanja. Izračun standardne napake proporca pokaže, da interval zaupanja znaša od 47,8 do 64,6 %.

Dobljen rezultat potrди hipotezo, da je v slovenskih priporih vsaj 30 % uporabnikov nedovoljenih drog oziroma da je odstotek še večji, saj se giba v intervalu od 47,8 do 64,6 % (ob 5% tveganju ocene intervala).

H 1.2: Vsaj 40 % pripornikov je osumljenih storitve kaznivih dejanj v povezavi z nedovoljenimi drogami – kazniva dejanja nedovoljene proizvodnje in prometa z mamili in omogočanje uživanja ter ostala kazniva dejanja, ki so bila izvršena zaradi potrebe po denarju za nakup drog.

Tabela 6: Storitve kaznivih dejanj v povezavi z nedovoljeno drogo.

Ali je pripornik osumljen kaznivih dejanj v zvezi z drogami:	f	%	Veljaven %
da	43	31,4	33,3
ne	86	62,8	66,7
skupaj	129	94,2	100,0
ni podatka	8	5,8	
Skupaj vsi	137	100,0	

Iz tabele 6 izhaja, da je 33,3 % pripornikov navedlo, da so storili kaznivo dejanje zaradi potrebe po denarju za nakup nedovoljenih drog, 66,7 % pa je navedlo, da kaznivo dejanje ni bilo storjeno zaradi potrebe po denarju za nakup drog.

Hipoteza, da je vsaj 40 % pripornikov osumljenih storitve kaznivih dejanj v povezavi z nedovoljenimi drogami – kazniva dejanja nedovoljene proizvodnje in prometa z mamili in omogočanje uživanja ter ostala kazniva dejanja, ki so bila izvršena zaradi potrebe po denarju za nakup drog – se ne potrđi.

H 1.3: Vsaj 40 % pripornikov ima institucionalno kariero – so bili kot mladostniki ali odrasli že v vzgojnem zavodu, zaporu ali kaki drugi instituciji.

Tabela 7: Institucionalna kariera pripornikov.

Institucionalna kariera	f	%	Veljaven %	Kumulativen %
nima institucionalne kariere	20	26,0	26,7	26,7
ima institucionalno kariero	55	71,4	73,3	100,0
skupaj	75	97,4	100,0	
ni podatka	2	2,6		
Skupaj vsi	77	100,0		

Iz tabele 7 izhaja, da ima 73,3 % pripornikov institucionalno kariero (vzgojni zavod, prevzgojni dom, pripor, zapor), 26,7 % pripornikov pa se prvič nahaja v instituciji. Izračun standardne napake proporca pokaže, da interval zaupanja znaša od 63,1 do 83,5 %. Hipoteza, da ima vsaj 40 % pripornikov institucionalno kariero kot mladostniki in odrasli, se potrdi. Na osnovi izračuna standardne napake proporca bi ob 5% tveganju lahko trdil, da ima vsaj 60 % pripornikov institucionalno kariero.

H 1.4: Vsaj 50 % pripornikov, ki posegajo po nedovoljenih drogah, pride do denarja v priporu za nakup drog s pomočjo nasilja.

Za ugotavljanje uporabe nasilja sem uporabil lestvico več trditev, ki si v vprašalniku sicer niso sledila drugo drugemu. Te trditve so bile: Droge v priporu kupujem z denarjem, ki ga izsilim od ostalih pripornikov; Denar za nakup drog v priporu dobim z grožnjami in fizičnim obračunavanjem; Drogo dobim v zamenjavo za predmete, ki jih ukradem ostalim pripornikom; Drogo dobim kot plačilo za psihično in fizično obračunavanje z ostalimi priporniki. Priporniki so nanje odgovarjali na petstopenjski lestvici z odgovori: Nikoli, Redko, Občasno, Pogosto in Zelo pogosto. Cronbachov koeficient zanesljivosti za celotno lestvico je znašal 0,914, kar kaže na visoko zanesljivost.

V obdelavi sem za vsakega pripornika privzel, da ne uporablja nasilja pri nabavljanju drog, če je na vsa od štirih vprašanj odgovoril z odgovorom nikoli, sicer pa sem privzel, da nasilje uporablja. Ob

takem razvrščanju se je izkazalo, da kar 87,7 % pripornikov ne pride do denarja za nakup drog z uporabo nasilja, 12,3 % pa jih pride do denarja za nakup drog z uporabo nasilja. Hipoteza, da vsaj 50 % pripornikov, ki posegajo po nedovoljenih drogah, pride do denarja v priporu za nakup drog s pomočjo nasilja, se tako ne potrdi.

H 1.5: Nasilje pogosteje uporabljajo priporniki z institucionalno kariero.

Izkazalo se je, nasilje uporablja 35,8 % pripornikov, ki nimajo institucionalne kariere, in 64,2 % pripornikov, ki imajo institucionalno kariero. Razlika je statistično pomembna, kar pomeni, da se hipoteza potrdi.

H 1.6: Vsaj 10 % pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog je pričelo z uporabo vsaj ene od drog v priporu.

Tabela 8 prikazuje kraj začetka uporabe posamezne droge. Služi zgolj za ilustracijo pri preverjanju hipoteze, da je vsaj 10 % pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog pričelo z uporabo v priporu.

Tabela 8: Kraj začetka uporabe posamezne droge.

Kje je pripornik začel uporabljati to drogo:	Pred prihodom v pripor		V priporu	
	f	veljaven %	f	veljaven %
<i>heroin</i>	25	92,6	2	7,4
<i>kokain</i>	11	100,0	0	0,0
<i>pomirjevala</i>	32	52,5	29	47,5
<i>LSD</i>	3	60,0	2	40,0
<i>marihuana</i>	49	96,1	2	3,9
<i>hlapila</i>	1	50,0	1	50,0

Iz tabele 8 izhaja, da je pričelo z uporabo v priporu 7,4 % uporabnikov heroina, vsi anketirani priporniki so pričeli z uporabo kokaina pred oddajo v pripor, pomirjevala v priporu je začelo uporabljati 47,5 % pripornikov. Ti odstotki se seveda nanašajo samo na tiste, ki so določeno drogo v življenju sploh že uporabljali. Dalje je iz tabele razvidno, da je z uporabo marihuane v priporu pričelo 3,9 % vprašanih, hlapila pa je v priporu začelo uporabljati 50 % pripornikov. Enako kot zgoraj slednji podatek ni relevanten, saj sta na vprašanje odgovorila le 2 pripornika.

Ker so lahko priporniki navedli, da so začeli z uporabo več kot ene droge v priporu, zgornjih številok o pričetku uporabe droge v priporu ne moremo enostavno sešteti. Podrobnejša analiza pa je pokazala, da je 31 pripornikov pričelo z uporabo vsaj ene droge v priporu, medtem ko je bilo 77 vseh pripornikov, ki so v priporu uporabljali droge. To pomeni, da je med uporabniki drog 59,8 % takih, ki so začeli z uporabo ene ali več kot ene droge v priporu.

Izračun standardne napake proporca pokaže, da interval zaupanja ob 5% tveganju znaša od 28,2 do 52,2 %. Hipotezo, da vsaj 10 % pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog prične z uporabo v priporu, tako sprejmemo. Na osnovi izračuna bi lahko rekli celo, da vsaj 20 % pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog prične z uporabo (kake od drog) v priporu.

Stöver in drugi (2004: 65) v raziskavi Substitution Treatment In European Prisons navajajo, da sta Spirig in Schmied leta 1999 v okviru svoje raziskave potrdila, da v avstrijskih zaporih prične z intravenozno uporabo nedovoljenih drog 3 % moških in žensk ter 25 % mladoletnikov. Prav tako navajajo (prav tam), da je bila podobna raziskava izvedena istega leta na Irskem. Iz nje izhaja podatek, da je 21 % intravenoznih uživalcev nedovoljenih drog v irskih zaporih pričelo z injiciranjem v zaporo.

H 1.7: Vsaj 15 % pripornikov, ki uporabljajo v priporu heroin, kokain in pomirjevala, si droge injicira.

Tabela 9: Način uporabe heroina v priporu.

Pripornik si je heroin:	f	%	Veljaven %
vbrizgaval	7	25,0	25,9
vdihoval	14	50,0	51,9
drugo	6	21,4	22,2
skupaj	27	96,4	100,0
ni podatka	1	3,6	
Skupaj vsi	28	100,0	

Iz tabele 9 izhaja, da 51,9 % uporabnikov nedovoljenih drog v priporu heroin vdiha; 25,9 % heroin injicira (vbrizgava) in 22,2 % uporablja druge načine.

Izračun standardne napake proporca pokaže, da interval zaupanja torej znaša od 9,1 do 42,7 %. Hipotezo za heroin zavrnilo, saj se giblje odstotek v populaciji med 9,1 do 42,7 %, kar pomeni, da je odstotek pripornikov, ki injicirajo heroin, lahko tudi manjši od 15.

Tabela 10: Način uporabe kokaina v priporu.

Pripornik je kokain:	f	%	Veljaven %
vbrižgaval	6	42,9	46,2
vdihoval	6	42,9	46,2
drugo	1	7,1	7,7
skupaj	13	92,9	100,0
ni podatka	1	7,1	
Skupaj vsi	14	100,0	

Iz tabele 10 izhaja, da 46,2 % uporabnikov nedovoljenih drog v priporu kokain vdihava; 46,2 % kokain injicira (vbrižgava) in 7,1 % uporablja druge načine. Izračun standardne napake proporca pokaže, da interval zaupanja znaša od 18,6 do 73,8 %

Hipotezo, da si kokain v priporu injicira vsaj 15 % pripornikov, potrdim, saj se giblje odstotek v populaciji med 18,6 in 73,8 %.

Tabela 11: Način uporabe pomirjeval v priporu.

Način uporabe pomirjeval:	f	%	Veljaven %
z injekcijo	0	0,0	0,0
oralno	58	90,6	93,5
drugače	4	6,3	6,5
skupaj	62	96,9	100,0
ni podatka	2	3,1	
Skupaj vsi	64	100,0	

Ker v vzorcu ni niti enega anketiranega, ki bi si pomirjevala injiciral, se hipoteza zavrne.

H 2: Tvegana uporaba drog med priporniki je povezana s starostno strukturo.

Izkazalo se je, da 56,7 % pripornikov v starosti do 30 let uporablja drogo, medtem ko je takih v starosti nad 30 let le 43,3 %.

Testiral sem razlike v tem, koliko drog povprečno uporabljajo mlajši in starejši priporniki (do 30 in nad 30 let). Pokazalo se je, da v povprečju priporniki, mlajši od 30 let, uporabljajo več drog ($M = 1,68$, $SE = 0,054$) kot priporniki, stari nad 30 let ($M = 1,43$, $SE = 0,066$). Ta razlika je statistično pomembna $t(118,508) = 2,987$, $p < 0,05$. Med skupinama pripornikov, mlajših od 30 let, in pripornikov, starih nad 30 let, torej obstajajo pomembne razlike. V starostni skupini pripornikov do 30 let je pomembno več uporabnikov nedovoljenih drog kot v starostni skupini pripornikov nad 30 let.

H 3: Narodnost in državljanstvo pripornikov nista povezana s tvegano uporabo drog.

a) Tvegana uporaba drog glede na državljanstvo

Izkazalo se je, da je med 120 priporniki, ki imajo slovensko državljanstvo, povprečno število drog, ki jih uporabljajo, 1,60, med 12 nedržavljanji pa je to število 1,33. Vendar ta razlika ni statistično pomembna $t(13,294) = 1,789$, $p > 0,05$. Nismo uspeli dokazati pomembnih razlik med priporniki s slovenskim državljanstvom in brez slovenskega državljanstva glede uporabe drog.

b) Uporaba drog glede na narodnost

Izkazalo se je, da je med 83 priporniki slovenske narodnosti povprečno število drog, ki jih uporabljajo, 1,57, med 52 Neslovenci pa je to število 1,58. Ta razlika ni statistično pomembna $t(108,404) = -0,121$, $p > 0,05$. Nisem uspel dokazati pomembnih razlik med priporniki slovenske narodnosti.

H 4: Tvegana uporaba drog je povezana z viktimizacijo pripornikov.

Viktimiziranost pripornikov v priporu oz. doživljanje nasilja sem analiziral s pomočjo lestvice več vprašanj Likertovega tipa. Za ugotavljanje zanesljivosti vprašalnika sem uporabil metodo notranje konsistentnosti ocenjevalne lestvice. Veljavnost sem ugotavljal s faktorsko analizo.

Najprej sem naredil deskriptivno statistiko, kjer so bile s frekvenčno analizo izračunane ocene parametrov in statistično obdelani rezultati. Ugotovljene so bile merske karakteristike ocenjevalne lestvice (objektivnost, zanesljivost in veljavnost) z izračunom Cronbach alfa in faktorske analize. Za ugotavljanje

normalnosti porazdelitve rezultatov sem uporabil Kolmogor-Smirnov test in nato podatke normaliziral. Izdelana je bila factorska analiza celotnega vprašalnika, in sicer z: korelacijsko matriko, Kaiser-Meyer-Olkinovo mero statistične pomembnosti in Bartlettovim testom homogenosti varianc, celotno pojasnitvijo variance, factorsko matriko, komunaliteto, rotirano factorsko matriko z Varimax in Oblimin rotacijo ter Kaiserjevo normalizacijo, factorsko korelacijsko matriko ter analizo dobljenih faktorjev. V nadaljevanju prikazujem izbrano factorsko rešitev.

Prvi faktor pojasni 24,2 % variance. Z njim so nasičene naslednje trditve/spremenljivke (v oklepajih so navedene nasičenosti):

- Drugi priporniki so o meni širili lažne govorice (0,870).
- S strani drugih pripornikov sem doživel žaljive in grobe opazke o sebi in svojih stališčih (0,820).
- Drugi priporniki so mi grozili z nasiljem ali telesnimi napadi (0,795).
- Drugi priporniki so me namenoma izpostavljali takšnim situacijam, da so se kasneje lahko norčevali (0,521).
- Bil sem žrtev fizičnega nasilja (trdi prijemi, fizično odiranje, udarci) s strani sopripornikov (0,554).
- Doživel sem ignoriranje, izključenost iz skupine s strani drugih pripornikov (0,541).
- Drugi priporniki so me zasmehovali, se norčevali iz mene (0,692).

Faktor pojasnjuje oblike nasilja, ki se izvajajo med priporniki v priporu, oz. oblike viktimizacije, katerim so podvrženi priporniki. Oblike nasilja, ki jih vršijo priporniki med seboj, vsebujejo tako razne oblike verbalnega nasilja, kot so širjenje lažnih govoric, norčevanje, zasmehovanje, ignoriranje, grožnje s fizičnim obračunavanjem, izsiljevanje in v končni fazi tudi razne oblike fizičnega nasilja, kot so: trdi prijemi, fizično odiranje in udarci. Prvi faktor (generalni) sem zato poimenoval **nasilje s strani pripornikov**.

Drugi faktor pojasni 21,3 % variance. Z njim so nasičene naslednje spremenljivke:

- Nezaželeno fizično spolno nadlegovanje (otipavanje, prijemanje) s strani drugih pripornikov (0,742).
- S strani drugih pripornikov sem doživel nezaželeno spolno

nadlegovanje ali zahteve po spolnih stikih (0,922).

- S strani zaposlenih sem doživel nezaželeno spolno nadlegovanje ali zahteve po spolnih stikih (0,857).
- Drugi priporniki so o meni razširjali govorice, da sem homoseksualec (0,583).
- Drugi priporniki so me napadli z orodjem ali orožjem (0,581).

Faktor opisuje obliko viktimizacije, ki ima znake napada na telesno integriteto na spolnem področju. Vključene so oblike spolnega nasilja s strani pripornikov v odnosu do drugih pripornikov in delavcev zavoda do pripornikov. Spolno nasilje je prisotno v obliki verbalnega nasilja (razširjanje govoric o homoseksualni usmerjenosti, spolno nadlegovanje, zahteve po spolnih stikih) in v obliki fizičnega nasilja (otipavanje, prijemanje, napadi z orodjem ali orožjem). Drugi faktor sem poimenoval **spolno nadlegovanje**.

Tretji faktor pojasnjuje 18,2 % variance. Z njim so nasičene naslednje spremenljivke:

- Zaposleni so me zasmehovali, se norčevali iz mene (0,619).
- Zaposleni so vpili name, bil sem izpostavljen njihovi spontani jezi ali besu (0,905).
- Bil sem žrtev neupravičenega fizičnega nasilja s strani zaposlenih (0,704).
- Doživel sem norčevanje s strani zaposlenih v priporu (0,843).
- Doživel sem ignoriranje, izključenost s strani zaposlenih v priporu (0,668).
- Zaposleni so mi grozili, da mi ne bodo dali nečesa, do česar sem upravičen (0,768).

Faktor pojasnjuje oblike nasilja oz. viktimizacije pripornikov, ki jih izvajajo zaposleni v priporu. Vsebuje tako oblike verbalnega kot fizičnega nasilja. Verbalno nasilje zajema zasmehovanje, norčevanje, vpitje, izpostavljenost spontani jezi ali besu zaposlenih, odrekanje raznih upravičenih zadev pripornikom, grožnje in ignoriranje. Fizično nasilje zaposlenih zajema neposredno fizično nasilje (razni prijemi in udarci). Tretji faktor sem poimenoval **nasilje s strani zaposlenih**.

Četrti faktor pojasnjuje 6,5 % variance. Z njim so nasičene naslednje spremenljivke:

- Drugi priporniki so mi ukradli kakšno mojo stvar (0,502).
- Zaposleni so mi ukradli kakšno stvar (0,825).

Ker obe omenjeni trditvi zajemata pojav kraj tako s strani zaposlenih kot pripornikov, sem četrti faktor poimenovali **kraje**.

Tabela 12: Opisne mere po posameznih faktorjih viktimizacije glede na uporabo droge v priporu.

Faktor:	Uporaba droge v priporu	N	\bar{x}	SD	SE \bar{x}
nasilje s strani pripornikov	ne	54	-0,232	0,883	0,120
	da	71	0,171	1,050	0,125
spolno nadlegovanje	ne	54	-0,069	0,748	0,102
	da	71	0,079	1,211	0,144
nasilje s strani zaposlenih	ne	54	-0,353	0,723	0,098
	da	71	0,230	1,096	0,130
kraje	ne	54	-0,170	0,687	0,093
	da	71	0,232	1,170	0,139

Iz tabele 12 je razvidno, da pri pripornikih, ki ne uporabljajo droge (N = 54), znaša povprečna vrednost ocene doživetega nasilja s strani sopripornikov v priporu -0,232, pri pripornikih, ki uporabljajo drogo (N = 71), pa znaša povprečna vrednost te ocene 0,171. Glede doživetega spolnega nadlegovanja v priporu znaša pri pripornikih, ki ne uporabljajo droge, povprečna vrednost ocene tega nadlegovanja -0,069, pri pripornikih, ki uporabljajo drogo, pa znaša povprečna vrednost te ocene 0,079. Pri pripornikih, ki ne uporabljajo droge, znaša povprečna vrednost ocene doživetega nasilja s strani zaposlenih v priporu -0,353, pri pripornikih, ki uporabljajo drogo, pa znaša povprečna vrednost te ocene 0,230. Glede doživljanja kraj v priporu znaša pri pripornikih, ki ne uporabljajo droge, povprečna vrednost ocene tega doživljanja -0,170, pri pripornikih, ki uporabljajo drogo, pa znaša povprečna vrednost te ocene 0,232.

Tabela 13: T-test za neodvisne vzorce za testiranje razlik v doživljanju viktimizacije glede na uporabo droge pri pripornikih.

		Levenov test homogenosti varianc		t-test enakosti aritmetičnih sredin						
		F	2P	t-vrednost	g	2P	Povprečna razlika	SE razlike	95% interval zaupanja razlike	
									Spodnji	Zgornji
nasilje s strani pripornikov	Homogeni varianci	4,774	0,031	-2,274	123	0,025	-0,403	0,177	-0,754	-0,052
	Nehomogeni varianci			-2,328	122	0,022	-0,403	0,173	-0,746	-0,060
spolno nadlegovanje	Homogeni varianci	3,804	0,053	-0,791	123	0,430	-0,148	0,187	-0,519	0,222
	Nehomogeni varianci			-0,842	118	0,402	-0,148	0,176	-0,497	0,201
nasilje s strani zaposlenih	Homogeni varianci	17,731	0,000	-3,388	123	0,001	-0,583	0,172	-0,924	-0,243
	Nehomogeni varianci			-3,576	121	0,001	-0,583	0,163	-0,906	-0,260
kraje	Homogeni varianci	12,060	0,001	-2,248	123	0,026	-0,402	0,179	-0,757	-0,048
	Nehomogeni varianci			-2,404	116	0,018	-0,402	0,167	-0,734	-0,071

Poglejmo si rezultate t-testa za prvi faktor viktimizacije – nasilje s strani sopripornikov. V tabeli 23 vidimo, da v povprečju priporniki, ki ne uporabljajo drog, doživljajo manj nasilja s strani sopripornikov ($M = -0,232$, $SE = 0,120$) kot priporniki uporabniki drog ($M = 0,171$, $SE = 0,125$). Ta razlika je statistično pomembna $t(121,701) = -2,328$, $p < 0,05$. Med skupinama pripornikov, ki uporabljajo droge, in tistimi, ki drog ne uporabljajo, torej obstajajo pomembne razlike. Priporniki, ki uporabljajo droge, doživljajo pomembno več nasilja s strani sopripornikov kot priporniki, ki drog ne uporabljajo.

Za drugi faktor viktimizacije – spolno nadlegovanje – je iz tabele 23 razvidno, da v povprečju priporniki, ki ne uporabljajo drog, doživljajo manj spolnega nadlegovanja ($M = -0,069$, $SE = 0,120$) kot priporniki uporabniki drog ($M = 0,079$, $SE = 0,144$). Ta razlika ni statistično pomembna $t(123) = -0,791$, $p > 0,05$. Med skupinama pripornikov, ki uporabljajo droge, in tistimi, ki drog ne uporabljajo, nisem uspel dokazati pomembnih razlik. Ne morem torej trditi,

da priporniki, ki uporabljajo droge, doživljajo več spolnega nadlegovanja kot priporniki, ki drog ne uporabljajo.

Pri tretjem faktorju viktimizacije – nasilje s strani zaposlenih – v tabeli 23 vidimo, da v povprečju priporniki, ki ne uporabljajo drog, doživljajo manj nasilja s strani zaposlenih ($M = -353$, $SE = 0,098$) kot priporniki uporabniki drog ($M = 0,230$, $SE = 0,130$). Ta razlika je statistično pomembna $t(120,766) = -3,576$, $p < 0,05$. Med skupinama pripornikov, ki uporabljajo droge, in tistimi, ki drog ne uporabljajo, torej obstajajo pomembne razlike. Priporniki, ki uporabljajo droge, doživljajo pomembno več nasilja s strani zaposlenih kot priporniki, ki drog ne uporabljajo.

Pri četrtem faktorju viktimizacije – doživljanje kraj – v tabeli 23 vidimo, da v povprečju priporniki, ki ne uporabljajo drog, doživljajo manj kraj ($M = -0,353$, $SE = 0,098$) kot priporniki uporabniki drog ($M = 0,230$, $SE = 0,130$). Ta razlika je statistično pomembna $t(116,249) = -2,404$, $p < 0,05$. Med skupinama pripornikov, ki uporabljajo droge, in tistimi, ki drog ne uporabljajo, torej obstajajo pomembne razlike. Priporniki, ki uporabljajo droge, doživljajo pomembno več kraj kot priporniki, ki drog ne uporabljajo.

Zaključim lahko, da priporniki, ki uporabljajo droge, doživljajo pomembno več nasilja s strani sopripornikov in zaposlenih ter da doživljajo več kraj kot priporniki, ki drog ne uporabljajo. Glede doživljanja spolnega nasilja pa ne morem trditi, da obstajajo razlike med priporniki uporabniki in neuporabniki drog. Uporaba drog torej vpliva na stopnjo doživetega nasilja v priporu.

H 5: Uporaba drog med priporniki je povezana z njihovo socialno mrežo.

Socialna mreža pripornikov vsebuje stike z ožjimi svojci, prijatelji s prostosti in priporniki, s katerimi so navezali prijateljski stik v času pripora. Pravilnik o izvrševanju pripora v 45. členu opredeljuje, da se za ožje svojce štejejo: zakonec ali oseba, s katero pripornik živi v zunajzakonski skupnosti, krvni sorodniki v ravni vrsti, posvojitelj, posvojenec, brat, sestra, rejnik in skrbnik (Pravilnik o izvrševanju pripora, 2002). Pravilnik v istem členu prav tako opredeljuje, da lahko na prošnjo pripornika pristojno sodišče dovoli obisk tudi drugim osebam. Priporniki lahko stike vzdržujejo preko obiskov, pisemskih pošilk in telefona. Stališča pripornikov v zvezi z njihovo

socialno mrežo v priporu sem analiziral s pomočjo vprašalnika – Likertove lestvice. Za ugotavljanje njene zanesljivosti sem uporabil metodo notranje konsistentnosti ocenjevalne lestvice. Veljavnost sem ugotavljal s faktorsko analizo. Potek izdelave faktorske analize je enak kot pri vprašalniku o viktimizaciji v priporu. V nadaljevanju prikazujem izbrano faktorsko rešitev.

Prvi faktor pojasni 24,2 % variance. Z njim so nasičene naslednje spremenljivke:

- Ožji svojci me v času pripora oskrbujejo z denarjem in ostalim (0,905).
- Ožji svojci me v času pripora redno obiskujejo (0,898).
- Z ožjimi svojci se lahko pogovarjam o osebnih zadevah (0,887).
- Ožji svojci mi v času pripora urejujejo razne zadeve (0,883).
- Ožji svojci mi v času pripora kažejo toplino, ljubezen, naklonjenost (0,823).
- Ožji svojci mi svetujejo glede dela in izobraževanja (0,627).

Ker vse omenjene trditve zajemajo intenziteto in vsebino stikov z ožjimi svojci, sem prvi faktor poimenoval **stik z ožjimi svojci**.

Drugi faktor pojasni 14,9 % variance. Z njim so nasičene naslednje spremenljivke:

- S prijatelji iz pripora delim najgloblja čustva in občutke (0,897).
- Brez prijateljev ni možno zdržati v priporu (0,689).
- S prijatelji iz pripora lahko govorim, kadar sem v težavah (0,617).
- S prijatelji iz pripora si delimo vse (0,411).

Ker vse omenjene trditve zajemajo intenziteto in vsebino stikov s prijatelji, ki si jih pridobi v času bivanja v priporu, sem drugi faktor poimenoval **stik s prijatelji iz pripora**.

Tretji faktor pojasnjuje 13,3 % variance. Z njim so nasičene naslednje spremenljivke:

- Prijatelji mi pošiljajo denar in priboljške (–0,854).
- S prijatelji imam stik tudi v času pripora (–0,840).
- Prijatelji mi v času pripora urejujejo razne zadeve (–0,799).
- Prijatelji mi bodo pomagali pri urejanju življenja po priporu (–0,726).

Ker vse omenjene trditve pojasnjujejo intenziteto in vsebino stikov s prijatelji iz prostosti in so naravnane na izgubo le-teh, sem

tretji faktor poimenoval **izguba stika s prijatelji s prostosti**.

Četrti faktor pojasnjuje 12,9 % variance. Z njim so nasičene naslednje spremenljivke:

- Imam občutek, da so me vsi prijatelji zapustili (0,931).
- S prijatelji iz pripora si delimo vse (0,444).

Faktor pojasnjuje občutek zapuščenosti s strani prijateljev s prostosti in navezanost na prijatelje, ki si jih priporniki pridobijo v času bivanja v priporu. Četrti faktor sem poimenoval **zamenjava prijateljev**.

Peti faktor pojasnjuje 6,8 % variance. Z njim so nasičene naslednje spremenljivke:

- S prijatelji iz pripora bom imel stik tudi na prostosti (-0,831).
- V času pripora sem dobil nove prijatelje med priporniki (-0,823).
- Prijatelji iz pripora me ščitijo, kadar sem ogrožen (-0,573).

Ker vse omenjene trditve zajemajo pomen in vlogo prijateljev, ki si jih pripornik pridobi v času trajanja pripora, sem peti faktor poimenoval **pomen prijateljev iz pripora**. Ker so vse trditve negativno predznačene, lahko sklepam, da med priporniki niso prisotni pristni stiki v smislu navezovanja globljih prijateljskih odnosov.

Tabela 14: Opisne mere po posameznih faktorjih socialne mreže glede na uporabo droge v priporu

Faktor:	Uporaba droge v priporu	N	\bar{x}	SD	SE \bar{x}
stik z ožjimi svojci	ne	53	-0,052	1,109	0,152
	da	66	0,006	0,892	0,110
stik s prijatelji iz pripora	ne	53	-0,208	0,940	0,129
	da	66	0,166	1,054	0,130
izguba stika s prijatelji s prostosti	ne	53	0,134	0,986	0,135
	da	66	-0,064	1,013	0,125
zamenjava prijateljev	ne	53	-0,265	0,927	0,127
	da	66	0,077	1,010	0,124
pomen prijateljev iz pripora	ne	53	0,107	0,961	0,132
	da	66	-0,079	1,036	0,128

Iz tabele 14 je razvidno, da pri pripornikih, ki ne uporabljajo droge, znaša povprečna vrednost ocene stika z ožjimi svojci v času pripora -0,052, pri pripornikih, ki uporabljajo drogo, pa znaša povprečna

vrednost te ocene 0,006. Glede doživetega stika s prijatelji v priporu znaša pri pripornikih, ki ne uporabljajo droge, povprečna vrednost ocene tega stika $-0,208$, pri pripornikih, ki uporabljajo drogo, pa znaša povprečna vrednost te ocene $0,166$. Pri pripornikih, ki ne uporabljajo droge, znaša povprečna vrednost ocene doživete izgube stika s prijatelji s prostosti $0,134$, pri pripornikih, ki uporabljajo drogo, pa znaša povprečna vrednost te ocene $-0,064$. Glede doživljanja zamenjave prijateljev znaša pri pripornikih, ki ne uporabljajo droge, povprečna vrednost ocene tega doživljanja $0,170$, pri pripornikih, ki uporabljajo drogo, pa znaša povprečna vrednost te ocene $-0,079$.

Tabela 15: T-test za neodvisne vzorce za testiranje razlik v razvejanosti socialne mreže glede na uporabo droge pri pripornikih

		Levenov test homogenosti varianc		t-test enakosti aritmetičnih sredin						
		F	2P	t-vrednost	g	2P	Povprečna razlika	SE razlike	95% interval zaupanja razlike	
									Spodnji	Zgornji
stik z ožjimi svojci	Homogeni varianci	6,687	0,011	-0,317	117	0,751	-0,058	0,183	-0,421	0,305
	Nehomogeni varianci			-0,310	99	0,757	-0,058	0,188	-0,431	0,314
stik s prijatelji iz pripora	Homogeni varianci	1,777	0,185	-2,018	117	0,046	-0,374	0,185	-0,741	-0,007
	Nehomogeni varianci			-2,044	116	0,043	-0,374	0,183	-0,736	-0,012
izguba stika s prijatelji s prostosti	Homogeni varianci	0,181	0,671	1,074	117	0,285	0,198	0,185	-0,167	0,564
	Nehomogeni varianci			1,077	113	0,284	0,198	0,184	-0,166	0,563
zamenjava prijateljev	Homogeni varianci	0,467	0,496	-1,906	117	0,059	-0,342	0,180	-0,698	0,013
	Nehomogeni varianci			-1,924	115	0,057	-0,342	0,178	-0,695	0,010
pomen prijateljev iz pripora	Homogeni varianci	0,213	0,645	1,005	117	0,317	0,186	0,185	-0,181	0,553
	Nehomogeni varianci			1,013	115	0,313	0,186	0,184	-0,178	0,550

Poglejmo si rezultate t-testa za prvi faktor socialne mreže – stik z ožjimi svojci. V tabeli 15 vidimo, da imajo v povprečju priporniki, ki ne uporabljajo drog, manj stika z ožjimi svojci ($M = -0,052$, $SE = 0,152$) kot priporniki uporabniki drog ($M = 0,006$, $SE = 0,110$). Ta razlika ni statistično pomembna; $t(98,738) = -0,310$, $p > 0,05$. Med skupino pripornikov, ki uporabljajo droge, in tisto, ki drog ne uporabljajo, nismo uspeli dokazati razlik glede kvantitete stika z ožjimi svojci. Ne moremo trditi, da imajo priporniki, ki uporabljajo droge, pomembno več stikov z ožjimi svojci.

Pri drugem faktorju socialne mreže – stik s prijatelji iz pripora – v tabeli 25 vidimo, da imajo v povprečju priporniki, ki ne uporabljajo drog, manj stika s prijatelji iz pripora ($M = -0,208$, $SE = 0,129$) kot priporniki uporabniki drog ($M = 0,166$, $SE = 0,130$). Ta razlika je statistično pomembna $t(117) = -2,018$, $p < 0,05$. Med skupino pripornikov, ki uporabljajo droge, in tisto, ki drog ne uporabljajo, torej obstajajo pomembne razlike. Priporniki, ki uporabljajo droge, imajo več stika s prijatelji iz pripora kot priporniki, ki drog ne uporabljajo.

Za tretji faktor socialne mreže – izguba stika s prijatelji s prostosti – je iz tabele 25 razvidno, da imajo v povprečju priporniki, ki ne uporabljajo drog, več stika s prijatelji s prostosti ($M = 0,134$, $SE = 0,135$) kot priporniki uporabniki drog ($M = -0,064$, $SE = 0,125$). Ta razlika ni statistično pomembna $t(117) = 1,074$, $p > 0,05$. Med skupinama pripornikov, ki uporabljajo droge, in tistimi, ki drog ne uporabljajo, nisem uspel dokazati pomembnih razlik. Ne morem torej trditi, da imajo priporniki, ki ne uporabljajo drog, več stikov s prijatelji s prostosti kot priporniki uporabniki drog.

Pri četrtem faktorju socialne mreže – zamenjava prijateljev – v tabeli 25 vidimo, da imajo v povprečju priporniki, ki ne uporabljajo drog, manj zamenjave prijateljev po prihodu v pripor ($M = -0,265$, $SE = 0,127$) kot priporniki uporabniki drog ($M = ,077$, $SE = 0,124$). Ta razlika ni statistično pomembna $t(117) = -1,906$, $p > 0,05$. Med skupinama pripornikov, ki uporabljajo droge, in tistimi, ki drog ne uporabljajo, nisem uspel dokazati pomembnih razlik. Ne morem torej trditi, da imajo priporniki, ki uporabljajo droge, pomembno več zamenjav prijateljev po prihodu v pripor kot priporniki, ki ne uporabljajo drog.

Za peti faktor socialne mreže – pomen prijateljev iz pripora – je

iz tabele 25 razvidno, da v povprečju priporniki, ki ne uporabljajo drog, ocenjujejo, da so za njih prijatelji iz pripora pomembnejši ($M = 0,107$, $SE = 0,132$) kot pripornikom uporabnikom drog ($M = -0,079$, $SE = 0,128$). Ta razlika ni statistično pomembna $t(117) = 1,005$, $p > 0,05$. Med skupinama pripornikov, ki uporabljajo droge, in tistimi, ki drog ne uporabljajo, nisem uspel dokazati pomembnih razlik. Ne morem trditi, da imajo priporniki, ki ne uporabljajo drog, višjo afiniteto do prijateljev iz pripora kot priporniki uporabniki drog.

Zaključim lahko, da imajo priporniki, ki uporabljajo droge, več stika s prijatelji iz pripora kot priporniki, ki drog ne uporabljajo. Ne morem pa trditi, da med njimi obstajajo razlike glede stika z ožjimi svojci, izgube stika s prijatelji s prostosti, zamenjave prijateljev in pomena prijateljev iz pripora. Uporaba droge torej vpliva zgolj na kvantiteto stikov s prijatelji s pripora.

H 6: Uporaba drog med priporniki je povezana z institucionalno kariero.

Izkazalo se je, da je med 64 priporniki, ki nimajo institucionalne kariere, povprečno število drog, ki jih uporabljajo, 1,47, med 68 priporniki z institucionalno kariero pa je to število 1,66. Ta razlika je statistično pomembna $t(128,311) = -2,260$, $p < 0,05$. Med skupinama pripornikov, ki imajo institucionalno kariero oz. je nimajo, torej obstajajo pomembne razlike glede uporabe drog. Priporniki z institucionalno kariero uporabljajo pomembno več drog kot priporniki, ki so prvič v priporu.

5 Ugotovitve in zaključki raziskave

Ugotovitve raziskave bom predstavil v dveh delih, od katerih se prvi nanaša na mnenja pripornikov o stanju v priporu nasploh, drugi del pa je osnovan na njihovih odgovorih o lastni praksi in izkušnjah.

5.1 Mnenja pripornikov o stanju v priporu nasploh

42,7 % anketiranih pripornikov meni, da droge uporabljajo redki priporniki oz. malo število posameznikov. 22,9 %

anketiranih pripornikov meni, da droge uživa četrtnina pripornikov, 16,8 % jih meni, da droge uživa polovica pripornikov, 14,5 % je mnenja, da droge uživa tri četrtine pripornikov in 3,1 % meni, da droge v priporu uporabljajo skoraj vsi priporniki. Glede uporabe posameznih drog menijo, da je v priporu najbolj razširjena uporaba pomirjeval, saj je dosegla največjo povprečno vrednost 3,48 na petstopenjski lestvici. Sledi uporaba marihuane, ki dosega povprečno vrednost 2,71, heroin s povprečno vrednostjo 2,26, kokain in ostali stimulansi s povprečno vrednostjo 1,91 in LSD s povprečno vrednostjo 1,46.

Mnenje anketiranih pripornikov glede načina uporabe drog v priporu podaja naslednje stanje: primerjava aritmetičnih sredin pokaže, da je najbolj razširjeno kajenje nedovoljenih drog, saj je doseglo najvišjo povprečno vrednost 3,43 na petstopenjski lestvici (kjer je 1 – nikoli, 2 – redko, 3 – občasno, 4 – pogosto in 5 – zelo pogosto). Sledi mnenje, da si priporniki nedovoljene droge injicirajo s povprečno vrednostjo 2,48. Mnenje, da se uporabljajo druge oblike uporabe drog, dosega povprečno vrednost 1,97. Glede uporabe pribora za uporabo nedovoljenih drog: 55,2 % anketiranih pripornikov ne ve, kakšna naj bi bila uporaba pribora; 37,6 % jih meni, da si priporniki, ki uporabljajo nedovoljene droge, pribor za uporabo izposojajo, 4,8 % anketiranih pripornikov meni, da imajo uporabniki nedovoljenih drog svoj pribor, in 2,4 % jih meni, da drugo.

5.2 Poročanje pripornikov o svojem vedenju in izkušnjah

V slovenskih priporih je bilo v času raziskave 56,2 % uporabnikov nedovoljenih drog. Od vseh uporabnikov nedovoljenih drog uporablja samo eno vrsto nedovoljene droge 21,2 % uporabnikov; 16,8 % uporablja dve vrsti nedovoljenih drog in 12,3 % jih uporablja tri ali več vrst nedovoljenih drog. 33,3 % anketiranih pripornikov je navedlo, da so storili kaznivo dejanje zaradi potrebe po denarju za nakup drog; 66,7 % pa navaja, da niso storili kaznivega dejanja zaradi potrebe po denarju za nakup drog (pri tem velja omeniti, da je bilo vprašanje provokativno, saj pripornikom še ni bila dokazana krivda in za storjeno kaznivo dejanje še niso bili pravnomočno obsojeni – kljub temu je večina anketiranih pripornikov odgovorila

na vprašanje). 12,3 % pripornikov pride do denarja za nakup nedovoljenih drog z uporabo nasilja (kraje, izsiljevanje, grožnje, fizično obračunavanje in spolno nasilje); 87,7 % ne uporablja nasilnih metod (vnos drog si organizirajo sami ali denar dobijo od ožjih svojcev in prijateljev). Priporniki z institucionalno kariero v večji meri vršijo nasilje kot priporniki, ki so prvič v sistemu institucionalne obravnave. V priporu je prvič pričelo z uporabo heroina 7,4 % pripornikov, pomirjevala je prvič pričelo jemati 47,5 % pripornikov in prvič uporabljati marihuano 3,9 % pripornikov. Kokain in stimulanse ni pričel nihče uporabljati prvič v priporu. Iz raziskave sicer izhaja, da jih je prvič pričelo v priporu z uporabo LSD 40 % in prvič z uporabo hlapil 50 %, vendar podatka nista relevantna, saj je na vprašanje glede prve uporabe LSD odgovorilo 5 pripornikov, na vprašanje glede prve uporabe hlapil pa le 2 pripornika.

51,9 % pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog heroin vdihava; 25,9 % heroin injicira in 22,2 % uporablja druge načine. 46,2 % pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog kokain vdihava; 46,2 % kokain injicira in 7,1 % uporablja druge načine. V starostni skupini pripornikov do 30 let je pomembno več uporabnikov nedovoljenih drog kot v skupini pripornikov nad 30 let. Skupino pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog sestavljajo tako priporniki slovenske narodnosti in državljanstva kot priporniki tujci. V skupini tako ne prevladuje določena narodnost ali državljanstvo. Priporniki uporabniki nedovoljenih drog doživljajo več nasilja s strani ostalih pripornikov in zaposlenih kot priporniki, ki ne uporabljajo nedovoljenih drog. Glede spolnega nasilja ni razlik med skupinama pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog in ostalimi. Priporniki uporabniki nedovoljenih drog si v večji meri ustvarijo socialno mrežo v samem priporu kot priporniki, ki ne uporabljajo nedovoljenih drog. Glede socialne mreže s prostosti med skupinama uporabnikov nedovoljenih drog in tistimi, ki nedovoljenih drog ne uporabljajo, ni razlik (stik z ožjimi svojci, prijatelji s prostosti). V skupini pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog je več pripornikov z institucionalno kariero kot v skupini pripornikov, ki nedovoljenih drog ne uporabljajo.

5.3 Identifikacija najbolj ogrožene skupine pripornikov

Drugi del empirične raziskave zajema identifikacijo najbolj ranljive skupine priprtih oseb glede na izpostavljenost tveganim oblikam vedenja v zvezi z uporabo nedovoljenih drog in podaja odgovore na vprašanja: ali so tvegane oblike vedenja povezane s starostno strukturo pripornikov, institucionalno kariero, njihovo socialno mrežo na prostosti, narodnostjo oz. statusom v Republiki Sloveniji in viktimizacijo tako s strani osebja zavodov za prestajanje kazni zapora kot ostalih pripornikov?

- Ugotavljam, da je v starostni skupini do 30 let pomembno več uporabnikov nedovoljenih drog.
- V skupini pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog je več pripornikov, ki so si pridobili institucionalno kariero kot mladostniki ali mlajši odrasli.
- Narodnost oz. status v Republiki Sloveniji pripornikov ne vplivata na oblike tveganega vedenja v priporu.
- Socialna mreža pripornikov s prostosti ne vpliva na pojavnost tveganih vedenj v priporu.
- Priporniki uporabniki nedovoljenih drog doživljajo več nasilja s strani zaposlenih v priporu in ostalih pripornikov.

Na osnovi ugotovitev raziskave lahko definiramo skupino, ki je najbolj ranljiva glede na izpostavljenost tveganim oblikam vedenja. **Skupino sestavljajo priporniki uporabniki nedovoljenih drog v starosti do 30 let, ki so si pridobili institucionalno kariero kot mladostniki ali kot mlajši odrasli.**

5.4 Zaključki

Raziskovanje pojavnosti tveganih vedenj v zvezi z uporabo nedovoljenih drog v priporu je pokazalo, da so oblike tveganega vedenja sestavni del življenja v priporu. Namen članka je – poleg že navedenega – opozoriti na pripor kot eno izmed oblik kaznovanja, čeprav so v priporu ljudje, ki jim krivda še ni dokazana.

V članku sem poskusil prikazati pojavnost tveganih vedenj, predvsem področje uporabe nedovoljenih drog. Že v tem segmentu sem se srečal z nedodelano metodologijo za ugotavljanje razsežnosti

pojavov. Kot primer navajam podatek o številu pripornikov uporabnikov nedovoljenih drog, ki znaša po uradnih podatkih (UIKS,⁵ 2004) 26 %, rezultati naše raziskave dajejo podatek, da je uporabnikov nedovoljenih drog v priporu 52,6 %, priporniki sami pa menijo, da znaša odstotek uporabnikov nedovoljenih drog 57,3 %. Tudi pri ostalih segmentih raziskave sem se srečeval z (bolj ali manj) očitnimi razlikami, ki očitno kažejo na »sivo liso«, kar lahko deloma interpretiram kot pomanjkanje interesa za raziskovanje tega dela zaprtih oseb, deloma pa kot nepoznavanje (nepriznavanje) problematike pripora.

Že od same ideje za temo članka sem se srečeval s pomanjkanjem ustreznih raziskav in primerljivih statističnih podatkov s področja pripora. Ugotavljal sem, da je bila večina raziskav, tako domačih kot tujih, opravljena na populaciji obsojencev. Lahko ugotovim, da je pripor kot pravni subjekt v strokovni literaturi dobro opredeljen in »zastopan«; redke raziskave pa se le »dotikajo« oz. z deskriptivnimi metodami opisujejo problematiko pripora in pripornikov. Mnenja sem, da bi bilo treba področje pripora intenzivneje vključevati v razne raziskave, ki se dotikajo zaprtih oseb.

5.5 Predlogi za nove oblike dela

Ni namen članka, da podaja nerealne ali celo utopistične rešitve stanja. Prav tako ne želim posegati na področje pravnega vidika izvrševanja pripora in vzrokov za dolgotrajnost kazenskih postopkov (ter s tem povezanega bivanja v priporu). Želim prikazati le dve rešitvi, ki bi ju bilo možno uresničiti tudi v praksi:

1) Medresorska koordinacija sodišč, centrov za socialno delo (ali drugih institucij, ki jim je posameznikova problematika znana) in strokovnih služb zavodov za prestajanje kazni zapora, v katerih se nahajajo tudi oddelki pripora, pred odločitvijo za izrek oddaje v pripor. V tem segmentu bi bilo tako možno preučiti alternativo, ki jo pozna tudi slovenska zakonodaja: hišni pripor in v okviru tega napotitev na zdravljenje (če gre za osebo, ki uporablja nedovoljene droge) – hospitalno ali ambulantno in spremljanje (ne)uspešnosti (model, ki se uporablja v Nemčiji).

⁵ Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij Republike Slovenije, Letno poročilo za leto 2004.

2) Zagotoviti in organizirati ločenost priporov od zavodov za prestanje kazni zapora ter tako docela prilagoditi organizacijo življenja populaciji pripornikov. S tem ukrepom bi se povečale možnosti pripornikov tako v kvalitativnem kot kvantitativnem pomenu. Izboljšali bi se prostorski pogoji, ki (razen v novozgrajenem Zavodu za prestanje kazni zapora Koper in deloma prenovljenem priporu v okviru Zavoda za prestanje kazni Maribor) ne zadostujejo minimalnim standardom za izvrševanje pripora in kot taki ne zagotavljajo niti zadovoljevanja osnovnih potreb. S samo prostorsko ločenostjo bi se tako rešil tudi problem prezasedenosti posameznih zavodov za prestanje kazni zapora, s čimer se slovensko področje izvrševanje kazenskih sankcij sooča v zadnjih letih, izboljšale pa bi se tudi možnosti za obravnavo problematike pripora in seveda pripornikov (stiki z okoljem, delo, izobraževanje, izraba prostega časa ...). Trdim, da je v Republiki Sloveniji možno glede na število pripornikov in obsojencev zagotoviti prostorsko ločenost priporov in zavodov za izvrševanje kazni zapora.

6 Literatura

Brinc, F. (1997). Uporaba pripora in ravnanje s priporniki v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 48(3), 340–347.

Černelč, M., Potočki - Vozny, M., Požrl, B. (2003). *Delo s priporniki v Zavodu za prestanje kazni zapora Ljubljana kot prvi možni korak v preprečevanju povratništva*. Neobjavljeno delo.

EMCDDA (2004). *2004 Annual report on the state of the drug problem in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Grubač, M. (1979). Zaštita prava čoveka u jugoslovenskem krivičnom postupku. *JRRK*, 1.

Hren, J., Kastelec, D., Žagar, A., Klančar, B., Bah, B. (2004). Tvegana vedenja v slovenskih zavodih za prestanje kazni zapora. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55, 127–140.

Kazenski zakonik republike Slovenije s stvarnim kazalom dr. Vida Jakulina. (2004). Ljubljana: ČZ Uradni list RS.

Kruhar, B. (2006). *Tvegane oblike vedenja v slovenskih priporih. Magistrsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Milutinović, M. (1977). *Penologija*, Beograd: Savremena administracija.

Pravilnik o izvrševanju pripora. (2002). Ljubljana: ČZ Uradni list RS

Resulović, S. (ur.). (1962). *Utvrđivanje i ocjena neophodnosti primjene preventivnog zatvora u krivičnom postupku*. Sarajevo: Zbornik pravne fakultete.

Stöver, H., Hennenbel, L. C., Casselman, J. (2004). *Substitution Treatment In European Prisons*. London: The European Network of Drug Services in Prison.

Ustava republike Slovenije. (1991). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Zakonjšek, E. (1991). Pripor. *Pravosodni bilten*, 12(1–2), 67–132.

Zakon o kazenskem postopku z uvodnim komentarjem Zvonka Fišerja in stvarnim kazalom Vida Jakulina. (2002). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Izvirni znanstveni članek, prejet aprila 2006.